

Драган Хамовић

ПОБЕДОНОСНА НЕМОЋ ПЕСМЕ

Сваки је живот, вели савремени немачки мислилац, на свој начин спреман за говор – већ је испуњен звуцима, речима, основним сликама и сценама, помоћу којих испишује текст свога свакодневног романа. Вршњак тога мислиоца, Стеван Тонтић, могао би вероватно потврдити ове речи. На пример, у песми „Језик” (*Праг*, 1986), песник наспрам практично препоручљивог ћутања – ипак распознаје своју суштину у говорењу: „мишеви цијучу. свиње рокћу. / свако се држи своје Суштине. / зар ће мој живот, господе, мукло, неопажено. / кроза те да мине?” Песник се често обраћа творачком лику и овде, запитан над собом самим, али и неретко иритиран беспоредима и дефектима због којих с Богом заподева крајишки пресну и одрешиту расправу, као што то знају да чине богоборци и боготражиоци. Прерата, расправа ће тећи с бунтовном позом егзистенцијалисте, а од прекретног *Сарајевског рукописа* (1993) с болним разлогом мартира, због божијег ћутања на непојамна људска страдања.

У збирци *Црна је мајини недјеља* (1983), према речима Миодрага Перишића, „реч је о породичном и племенском миту и о драми појединца одрођеног од породице и племена”, с тим што сматрамо реч „одрођен” одвећ угрубо употребљену, јер песник и овде исказује противречну позицију негативно исказане љубави и припадности, према обрасцу из ранијег наслова *Хулим и посвећујем* (1977). Зато не чуди што ће, читаву поратну и изгнаничку епоху доцније, своју путописну књигу (*Та мјестиа*, 2018) почети путописом у опустошени завичај. Одлази тамо као у непознати простор, што је у међувремену увелико и постао, па се тако и пита: „Нисам ли у овој земљи и сам претворен у странца?”. А четврт века пре тога је опевао, у лирско-пародијском прожимању,

своје „њежно и крволоко племе”: „Ево хоћу да се изгубим у теби / иако ми те је већ било доста / Велика животиња.” Хуморно-гротескна „Велика животиња” еволуира у застрашујућу слику „животиње од злата”, новог идолског оспољења старозаветног „златног телета” и молоха уједно, којем народи приносе и себе и друге као крвну жртву: „Приносимо јој храну, људско месо тргамо, / у вилице паламаре, коске, жиле бацамо, / сручујемо нашу крвцу у њу, у златну јој јаму, / и молимо јој се јутром, и ничке у сутон падамо.” Песник се обрео у двојној и сукобљеној Плиткој Европи и Дубокој Азији као недокрајчена колатерална жртва поновног обреда крвног намирења „животиње од злата”. Библијски подтекст савремене, метежне ситуације коју посведочава – проговара раскошно и страшно. Колики је само цинични зјап између песме „Тужбалица” (*Наше горе вук*, 1976), између празнине недогађања у којој „нема крвопролића великих афера превара / затвора логора клања батинања / не фијуче бич божји” и „сарајевског рукописа” у којем су и затвори и логори и клања и батинања постали брутална свакодневица. Уместо вербалних фикција у Тонтићеву поезију усељава се историјска стварност и наваљује на живот самог песника. Досадашња лична преиспитивања заоштравају се према крајносним околностима махалског ратног бестијаријума, у којем су сви на губитку.

Свакодневна извесност мученичке безразложне смрти отвара дубља питања од раније постављаних, испитује разлоге за и против живота, тако да она питања хиљадугодишња задобијају различите интонације, у распону од негације до потврђивања духовне и етичке потке човека. Ранија комотна и каприциозна обраћања Богу, који по правилу не одговара на таква питања, задобијају сасвим другу, истински вапијућу интонацију. У песми „Стријела” (*Христова луда*, 2017) мољења мајке устрељеног јединца остају без одзива и жртва снајперског метка умире, а лик мајке у песми говори: „Питала сам се и питаћу се / Све до гроба, / Зашто нам Бог оста скривен / У својој тврђави.” Теолог Павле Евдокимов признаје да „страдање невиних представља један тежак свежањ оптужби пред којим се ћутање Божије и одсуство његовог мешања уздиже као доказ пораза”. Пред таквим питањем пада сваки рационални одговор и јавља се „најпарадоксалнија мисао о непобедивој немоћи Бога”: „То је мистерија разапете љубави, која блиста у зори пасхалнога јутра, тј. ’победоносна немоћ’, која је јача од смрти и пакла.”

Сулудо објашњење, зар не, гледано из свагдашњег угла и резона? Али, Апостол Павле заузврат поручује да је „мудрост овога свијета лудост пред Богом” (1. Кор 3, 19): „Јер је лудост Божија мудрија од људи, и слабост је Божија јача од људи” (1, 25), „Него што је лудо пред свијетом оно изабра Бог да посрами мудре; и што је слабо пред свијетом

оно изабра Бог да посрами јаке” (1, 27). Отуда је песнички пројављено разрешење Тонтићевог *Сарајевског рукописа* отеловљени символ жртве, Христос „погружен и бос”: „А Христ претужни, кад год дође мени, / јави се у дјетету, и јави у жени.” Иста слика јавиће се, као рефлекс, и у песми „Јање” из књиге *Блађослов изгнансџива* (2001), у страшној поенти о блиској вези између жртве и вере: „Зато се понавља клање, / да нова крв плъусне, / да дух ојача, згусне, / и врати се вјера у Јање.” Истоврстан смираони нагласак носи и песма „Свето Писмо”. За један препис на пергаменту од јагњеће коже људи кољу стадо јагањаца, „све да се не затури Вијест о Јагњету / на крст разапетом // – а то си ти”. Још један мрачан парадокс, пред којим заћутимо, заједно с песником.

Позиција човека који је из домаћег пакла избегао у спас туђине, без могућности да изнутра избегне од жигова и бразготина, створила је изгнаничку поезију тешког сећања, али и лирског зацељења онога што је остало од нарушене целине. Зрелост је све, под условом да смо је доживели, док лирско појединство долази до моћне епифаније у песми „Анђео ми бану кроз решетке” (*Блађослов изгнансџива*): „Најзад си зрео: живо си ништа, / ослобођен жеља, чулних стега, / ослобођен ближњих и огњишта, / грозне магије родног бријега.” Сви су терети збачени и превладани у тој лудој мудрости, од чулности и смртног страха до колективних условности. Много касније, када се међунационални рат повукао у себе да поприми нове облике, песник ће се позвати, зарад аналогије, на једну књижевничку дијагнозу израелско-палестинског сукоба, да то није сукоб добрих и злих момака, него сукоб „непомирљивих истина” и да је ту „нагодба” услов живота. А нагодбе некако нема.

Духовна помиреност с бременом свега тешко проживљеног, прихватање страдања као следовања, чини исходиште новијих песама, у којим се песничко Ја самопредставља као Христова луда. Каква је то луда? То је, према Тонтићу, свако који не лаже и одозго је вођен, над којим се збивају и страхоте и чуда, који не бежи од бола и бол воли. То је сума искуства које Стеван Тонтић лирски посредује, опредељен, како је писао у есеју о Манделштаму, за „радикално истинољубиви језик песништва”, при чему је изборена песничка истина сложена и вишестрана, као и лично оверена, али у себи, макар у тексту и духу, гдекад помири непомирљивости.